

<https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.10.035>

УДК 338.43 : 330.322

JEL: E22, Q14, Q17, Q18

О.В. ШУБРАВСЬКА, д-р екон. наук, проф., завідувачка відділу форм і методів господарювання в агропродовольчому комплексі ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. П. Мирного, 26, 01011, Київ, Україна
e-mail: shubravska@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2109-9308>

К.О. ПРОКОПЕНКО, канд. екон. наук, с. н. с., с. н. с. відділу форм і методів господарювання в агропродовольчому комплексі ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАН України»
вул. П. Мирного, 26, 01011, Київ, Україна
e-mail: k_prokopenko@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1456-4432>

ФОРМУВАННЯ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Доведено шляхом оцінювання характеристик інвестиційної діяльності в сільському господарстві України визначальний вплив інвестицій у аграрне виробництво на формування його спеціалізації. Узагальнено основні тенденції сучасного розвитку глобальних інвестиційних процесів у сфері аграрного виробництва і землекористування, а також ризики активізації входження в аграрний сектор великого, у тому числі й іноземного, капіталу. Окреслено рекомендації щодо попередження в Україні негативних наслідків реалізації великих інвестиційних проєктів, пов'язаних з сільгосвиробництвом і використанням земель сільськогосподарського призначення.

Ключові слова: сільське господарство; капітальні інвестиції; іноземні інвестиції; структура аграрного виробництва й експорту.

Спеціалізацію країни і складових її господарського комплексу, як відомо, визначає продукція, виробництво якої здійснюється з порівняно меншими, ніж у інших країнах, витратами, що, відповідно, дозволяє отримати більший прибуток від її реалізації. Після розпаду СРСР, у період гострої економічної кризи, на тлі різкого скорочення обсягів національного виробництва, падіння капіталовкладень у всіх сферах економіки, обмеженості інших джерел

Ц и т у в а н н я: Шубравська О.В., Прокопенко К.О. Формування агропродовольчої спеціалізації України в контексті сучасних інвестиційних процесів. *Економіка України*. 2021. № 10. С. 35—51. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.10.035>

поповнення фінансових ресурсів виробничої діяльності, Україна, у тому числі й аграрний сектор, зіткнулися з необхідністю пошуку шляхів подолання кризових явищ і активізації зростання виробництва. У цей період безсумнівно позитивну роль у стабілізації розвитку вітчизняного агропродовольчого сектору відіграв зовнішній чинник, а саме глобальний продовольчий попит. Нарощування експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції дозволило аграріям вистояти, розширити фінансові можливості й тим самим закласти підвалини для забезпечення відновлювальних процесів, які стартували з початком нинішнього століття.

Водночас фінансові проблеми агровиробників та їх орієнтація на світовий попит зумовили першочерговий розвиток в Україні тих складових аграрного сектору, продукція яких користувалася найбільш високим і стабільним глобальним попитом, а виробництво при цьому не було пов'язане із значними капіталовкладеннями. У вітчизняних реаліях, коли основним активом аграріїв фактично виступали якісні сільськогосподарські угіддя, вигіднішим (з огляду на меншу капіталомісткість, більші можливості щодо механізації виробничих процесів і скорочення кількості залучених працівників) виявився розвиток рослинництва, причому в розрізі виробництва найбільш затребуваних у світі зернових та олійних культур (їх частка в структурі посівів зростає з 50,7% у 1990 р. до 62,2% у 2000 р., а у 2020 р. становила вже 86,6%).

Процес закріплення і поглиблення такої спеціалізації агропродовольчого виробництва та експорту України активізувався після 2000 р. з посиленням припливу в аграрний сектор великого капіталу, в тому числі й несільськогосподарського та іноземного. Це стало результатом продемонстрованої аграріями успішності: стабільного нарощування виробництва, підвищення рентабельності, розширення експорту, що істотно посилює інтерес до аграрних активів з боку великого капіталу, особливо на тлі пошуку ним вигідних вкладень у період тодішньої світової економічної кризи. Очевидно, що такий капітал вкладався насамперед у експортоорієнтовані й найбільш прибуткові виробництва зернових та олійних культур. Таким чином, якщо спершу інвестиційні пріоритети в аграрному секторі формувалися під впливом почасти об'єктивно обумовленої спеціалізації агропродовольчого виробництва, то згодом саме великі інвестиції¹ стали визначальним чинником структурної деформації сільського господарства, закріплення і поглиблення сировинної гіперспеціалізації України [2].

Нинішнє загальне ослаблення вітчизняної економіки вочевидь послаблюватиме і позиції країни в процесі відстоювання національних інтересів перед великим капіталом, який дедалі активніше прагне зайти в аграрний сектор, зокрема й інвестувати в земельні ресурси сільського господарства. У цьому контексті особливої актуальності набувають узагальнення наслідків та ідентифікація загроз нарощування присутності такого капіталу в аграрній сфері України з огляду на поглиблення деформацій у структурі сільського господарства, тим більше в умовах запровадження вільного обігу сільськогосподарських земель.

¹ В Україні у сфері сільгоспвиробництва характер діяльності великого капіталу в цілому не обумовлюється його національною належністю [1].

Отже, **мета статті** — обґрунтувати вплив інвестицій у сільське господарство на формування його спеціалізації, оцінити ризики активізації входу в аграрний сектор великого, у тому числі й іноземного, капіталу, окреслити основні запобіжники негативним наслідкам цього процесу.

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Інвестори в сільське господарство зазвичай класифікуються як такі, що розглядають це як інвестицію в нерухомість і очікують прибутку від зростання вартості землі без активного управління агропідприємством; орієнтуються на активне оперативне управління і отримання прибутку як від операційної діяльності, так і від зміни вартості землі; інвестують у сільське господарство як джерело сировини для відповідних видів агропереробки [3].

У світі іноземні інвестиції здійснюються переважно у формі ПІІ. Лідуючі позиції у глобальному інвестиційному процесі в агропродовольчому секторі, як відомо, утримують великі ТНК з виробництва продуктів харчування і напоїв. Наразі перспективи щодо динаміки обсягів і напрямів таких інвестицій є вкрай невизначеними [4]. Очікується, що найістотніше їх падіння спостерігатиметься в економіках країн, що розвиваються, оскільки вони більше покладаються на інвестиції у сировинні види діяльності². Найгіршою щодо ПІІ буде ситуація в структурно слабких і уразливих економіках. Зрозуміло, що такі висновки мають безпосереднє відношення і до України та її аграрного сектору.

Останнім часом зростає інтерес міжнародного капіталу до інвестування в земельні ресурси агровиробництва в країнах, що розвиваються. Основними чинниками цього стали продовольча криза 2008 р., високі ціни на нафту у 2007—2008 рр., світова фінансова криза. При цьому найбільш значущим з довгострокових чинників активізації ПІІ в земельні ресурси нині називається вода, без доступу до якої вкладення в сільгоспвиробництво стають непривабливими з огляду на різку зміну клімату. Поряд з тим, а також з якістю ділового клімату в державах — потенційних реципієнтах ПІІ, глобальними економічними потрясіннями, регіональними чинниками (географічним положенням країни-реципієнта, існуванням місцевих партнерів тощо) вагомою для великих інвесторів вважається слабкість державного управління земельними ресурсами і захисту прав на володіння землею її користувачами [5].

Іноземних інвесторів у земельні ресурси агровиробництва поділяють на такі чотири групи³: приватний сектор у Європі, США і Японії, який шукає землю по всьому світу найімовірніше з метою отримання врожаю для виробництва продуктів харчування, кормів або палива (залежно від того, що буде дорожчим на ринку); інвестиційні банки і хедж-фонди, які заснували

² World investment report 2020 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://unctad.org/system/files/official-document/wir2020_en.pdf

³ Foreign land purchases for agriculture: what impact on sustainable development? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/no8.pdf>

фонди для придбання сільськогосподарських земель⁴; країни Перської затоки⁵, основна мета яких — виробництво продуктів харчування для потреб свого населення; приватні та державні інвестори з Азії (насамперед, з КНР), які шукають землі переважно в Африці й Азії для виробництва продуктів харчування, кормів для тварин і енергетичних культур здебільшого для внутрішнього споживання. У розрізі регіонів джерелом половини надходжень ПІІ в сільське господарство і понад двох третин — у харчову промисловість є компанії Північної Америки і ЄС.

За даними Land Matrix (незалежної ініціативи з моніторингу земель), станом на початок квітня 2021 р. іноземне інвестування в користування земельними ресурсами сільгоспвиробництва у світі зафіксоване щодо 23 млн га і передбачається укладання угод ще на 3,5 млн га⁶. Найбільше завершених угод укладено в Східній Європі (33%), де найвищими є частки Росії (46%) та України (45%). У світі частка України становить 15%. Площа земельних угідь у розрахунку на одну завершену угоду є найвищою в Латинській Америці, а в розрізі наведених країн — у Росії (понад 59 тис. га). В Україні ця цифра становить близько 14 тис. га. Ключовим напрямом глобальних інвестиційних потоків є рослинництво (понад 90%), насамперед виробництво олійних і зернових культур. Частка тваринництва (переважно молочного скотарства) є найвищою в Латинській Америці, але загалом вона залишається незначною.

ХАРАКТЕРИСТИКА ВНУТРІШНІХ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ЙОГО СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ

Активний приплив інвестицій у сільське господарство України розпочався з 2000-х років. Зокрема, за перше десятиліття їх обсяги зросли вшестеро. У період 2010—2018 рр. капітальні інвестиції у сільське господарство, мисливство і послуги також доволі інтенсивно нарощувалися (з середнім темпом 22,4%) після різкого (чотириразового) падіння порівняно з 1990 р., що створило підґрунтя для формування великих господарств із значним банком земельних угідь і оновленими матеріально-технічними ресурсами.

З 2019 р. обсяги інвестиційних потоків стали демонструвати суттєве скорочення. Так, у 2019 р. обсяги інвестицій становили 90,4%, а у 2020 р. — 54,6% від обсягів відповідних попередніх років. Проте, навіть з урахуванням

⁴ Так, ряд інвестиційних банків створив фонди сільськогосподарських інвестицій, зокрема BlackRock (США), Deutsche Bank (Німеччина), Goldman Sachs (США) і Knight Frank (Сполучене Королівство).

⁵ Саудівська Аравія заснувала «Ініціативу короля Абдалли щодо саудівських інвестицій у сільське господарство за кордоном», яка включає кредитні лінії для саудівських інвесторів у сільське господарство за кордоном, у тому числі й з метою збереження власних водних ресурсів. Наприклад, саудівській компанії, яка інвестувала в Судан, уряд відшкодував 60% фінансування операції (Foreign land purchases for agriculture: what impact on sustainable development? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/no8.pdf>).

⁶ Land matrix. Data [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://landmatrix.org/> (дата звернення: 22.04.2021).

скорочення у 2019—2020 рр. внутрішніх капітальних інвестицій, станом на 2020 р. їх обсяги були на третину більшими порівняно з 2014 р. (табл. 1). Серед основних причин різкого уповільнення інвестиційних процесів у аграрному секторі в останні два роки — погіршення фінансового стану підприємств (зокрема, і внаслідок несприятливої цінової ситуації на світових ринках сільськогосподарської сировини і продовольства та зменшення обсягів державної підтримки), звуження можливостей залучення інвестицій, світова економічна криза, пов'язана з пандемією COVID-19, а також акумулювання аграріями фінансових ресурсів у зв'язку з наближенням строків заповнення вільного обігу сільськогосподарських земель.

Дія цих чинників уповільнення інвестиційної активності в сільському господарстві посилювалася тим, що фінансування інвестицій уже багато років поспіль здійснюється переважно за рахунок власних коштів підприємств (частка таких інвестицій становить понад 90%). На кредити ж банків та позики припадає 8,5—8,7%, а на кошти державного і місцевих бюджетів — у сукупності менш як 0,5%. Таким чином, рівень інвестування обумовлюється насамперед фінансовим станом виробника та його спроможністю отримати кредитні ресурси. Зважаючи на порівняно менші власні фінансові можливості малих і середніх аграріїв та слабку доступність для них банківського фінансування (переважно через відсутність застави), очевидно, що для таких виробників обмеженість інвестиційних ресурсів є особливо відчутною.

Найбільш привабливим об'єктом інвестування для вітчизняного аграрного сектору, як зазначалося, стало виробництво зернових та олійних культур, що спричинило формування моноспеціалізації сільського господарства. Дослідження в розрізі напрямів інвестування за підвидами діяльності засвідчило, що основні вкладення в сільському господарстві багато років поспіль здійснюються у вирощування однорічних і дворічних культур. У 2020 р. на цей вид діяльності було направлено 77,9% усіх капітальних інвестицій у сільське господарство (табл. 2), що підтверджує тезу про те, що основні обсяги інвестицій здійснюються в найбільш прибуткову та експортоорієнтовану складову аграрного виробництва, продукція якої є конкурентоспроможною на внутрішньому та зовнішніх ринках, а саме — у вирощу-

Таблиця 1. Динаміка індексу капітальних інвестицій в Україні у 2015—2020 рр. (% до попереднього року)

Види економічної діяльності	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2020 р. до 2014 р.
У сь о г о по економіці	98,3	118,0	122,1	116,4	115,5	61,8	117,7
Сільське господарство, мисливство і послуги	126,1	151,4	131,2	108,4	90,4	54,6	134,0
Промисловість	80,1	118,7	123,4	122,2	134,7	56,4	108,9
Будівництво	96,4	91,3	110,5	86,1	109,8	60,3	55,4

Джерело: розраховано авторами за: Індекси капітальних інвестицій за видами економічної діяльності / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця 2. Капітальні інвестиції у сільське господарство України за видами економічної діяльності у 2020 р. (млн грн)

Види економічної діяльності	Обсяг капітальних інвестицій	у тому числі в		Структура обсягу капітальних інвестицій у сільське господарство (%)
		матеріальні активи	нематеріальні активи	
Сільське господарство, мисливство і надання пов'язаних з ними послуг	35 998 240	35 323 986	674 254	100,0
Вирощування однорічних і дворічних культур	28 030 592	27 426 005	604 587	77,9
Вирощування багаторічних культур	576 934	576 065	869	1,6
Відтворення рослин	56 481	к	—	0,2
Тваринництво	6 278 221	6 215 983	62 238	17,4
Змішане сільське господарство	117 046	к	к	0,3
Допоміжна діяльність у сільському господарстві та після-врожайна діяльність	938 966	932 464	6 502	2,6

Тут і в табл. 3 к — дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

Джерело: складено авторами за: Капітальні інвестиції / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

вання зернових та олійних культур. У вирощування багаторічних культур було вкладено 1,6%, а у тваринництво — 17,4% інвестицій⁷. Інвестиції у нематеріальні активи (права на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські права, патенти тощо, тобто у власні інноваційні розробки) є незначними — 1,9% від усіх інвестицій.

За видами активів розподіл капітальних інвестицій сільськогосподарськими виробниками здійснюється переважно в напрямі придбання машин, обладнання, інвентарю (51,2%, а у рослинництві — 57,2%), транспортних засобів (13,4%), а також зведення нежитлових приміщень (18,9%, у рослинництві — 17,1%) (табл. 3). Маркером, що свідчить про існування загрозливої для аграрного сектору тенденції, є низька частка інвестицій у поліпшення земель (у 2020 р. — близько 0,3%), що демонструє практично повну відсутність здійснення підприємствами відповідних робіт.

Наведена в табл. 3 структура інвестицій у матеріальні активи сільського господарства характеризує загальну ситуацію, яка збігається з тенденціями, що склалися за окремими напрямами виробництва, і наочно демонструє вплив інвестицій на формування спеціалізації в аграрному секторі.

⁷ Одним з чинників зростання надходжень інвестиційних ресурсів у тваринництво стала державна підтримка, яку було спрямовано на відшкодування вартості тваринницьких об'єктів (переважно птахівництва).

ВПЛИВ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ НА СПЕЦІАЛІЗАЦІЮ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

В Україні іноземні інвестиції у сільське господарство, мисливство і надання пов'язаних з ними послуг, за даними Державної служби статистики України, за 2000—2011 рр. збільшилися вдесятеро. Протягом подальшого періоду обсяги іноземних інвестицій характеризувалися нестабільною динамікою. Іноземне інвестування сільського господарства в Україні має певні особливості. Насамперед слід зазначити, що, хоча вони надходять з багатьох країн світу, основні обсяги протягом багатьох років, згідно з даними Національного банку України, припадають на порівняно невелику кількість країн: Кіпр, Німеччину, Нідерланди (табл. 4).

Наведені НБУ дані також свідчать, що ПІІ утворено двома групами капіталів: тими, що безпосередньо належать іноземним резидентам, і тими, що контролюються іноземними компаніями резидентів України і, по суті, є українськими капіталами, раніше виведеними з країни, як правило, до офшорних юрисдикцій (зокрема, Кіпру, Британських Віргінських Островів та, ймовірно, частково Нідерландів).

Таблиця 3. Структура інвестицій у матеріальні активи сільського господарства України у 2020 р.

Напрями	Сільське господарство, мисливство і надання пов'язаних з ними послуг	Вирощування однорічних і дворічних культур	Вирощування багаторічних культур	Тваринництво	Допоміжна діяльність у сільському господарстві
Всього інвестиції в матеріальні активи (тис. грн)	35 323 986	27 426 005	576 065	6 215 983	932 464
Структура (%)	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
у тому числі в:					
житлові будівлі	к	0,2	к	к	—
нежитлові будівлі	18,9	17,1	29,7	27,4	5,2
інженерні споруди	4,5	5,2	2,2	2,5	0,8
машини, обладнання та інвентар	51,2	57,4	20,4	22,5	75,6
транспортні засоби	13,4	14,9	7,8	7,2	13,2
землю	к	0,4	к	0,2	к
довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва	10,7	3,9	35,9	39,4	к
інші матеріальні активи	0,9	0,9	2,6	к	0,6

Джерело: складено авторами за: Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності / Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Таблиця 4. Прямі інвестиції у сільське господарство України (інструменти участі в капіталі) у 2015—2020 рр. у розрізі країн світу (млн дол.)

Країни	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020
Австрія	7,0	6,4	7,3	4,9	13,3	12,5
Бельгія	0,1	1,6	1,9	6,8	7,5	8,8
Британські Віргінські Острови	47,6	12,9	85,4	85,2	6,5	4,9
Данія	91,7	35,3	37,8	29,4	16,8	14,1
Китай	6,8	6,4	6,7	6,7	6,3	6,1
Кіпр	996,5	176,3	174,7	210,2	156,9	123,1
Ліван	18,3	15,7	2,8	2,8	3,1	2,6
Люксембург	19,8	0,6	0,7	0,1	0,7	18,4
Нідерланди	215,4	16,3	14,4	21,3	34,2	10,3
Німеччина	62,3	32,0	69,7	69,6	51,2	43,3
Польща	21,8	24,3	22,9	25,0	34,4	22,5
Словаччина	9,4	10,9	12,4	11,6	1,4	1,1
Велика Британія	106,8	51,2	46,9	25,7	11,8	9,7
США	40,7	17,5	20,1	19,0	36,1	31,4
Франція	22,5	18,8	32,6	21,1	22,5	18,6
Швеція	37,9	13,3	13,5	11,5	12,0	10,1

Джерело: тут і в табл. 5 складено авторами за: Статистика зовнішнього сектору України. Прямі інвестиції в Україну: залишки за інструментами / НБУ [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external#1>

Найактивнішими іноземними інвесторами в аграрному секторі України є великі агрокорпорації з ЄС і США. Зокрема, три такі ТНК, які базуються у США, так звані компанії «ABCD» — ADM, Bunge і Cargill (за винятком Dreyfus) — за останні роки вклали в Україну мільярди доларів, у тому числі в об'єкти складування і продажу ресурсів сільськогосподарського виробництва. Такі всесвітньовідомі компанії, як Nestlé, Bunge і Cargill, працюють у сегменті насіння соняшнику, Wimm-Bill-Dann (більша частка якої належить PepsiCo) і Danone — у сегменті молокопродуктів⁸. У сільське господарство України інвестують також і учасники фінансового ринку. Так, три приватних інвестиційних фонди — NCH Agribusiness Partners Fund I, NCH New Europe Property Fund II і Sigma Bleyzer Southeast European Fund IV — інвестували майже 750 млн дол. у первинне землеробство і, за оцінками, мають в управлінні приблизно 550 тис. га⁹.

Крім великих агробізнесових ТНК та інвестфондів у сільське господарство України інвестують також і міжнародні фінансові інституції, зокрема

⁸ Review of Agricultural Investment Policies of Ukraine / OECD // Project Report. — 2015. — Dec. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Agricultural_Investment_Policies_Ukraine_ENG.pdf

⁹ Review of Agricultural Investment Policies of Ukraine / OECD // Project Report. — 2015. — Dec. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.oecd.org/eurasia/competitiveness-programme/eastern-partners/Agricultural_Investment_Policies_Ukraine_ENG.pdf

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР), діяльність якого свідчить, що найбільш тісно він працює з великими корпораціями¹⁰. У 2021 р. ЄБРР надав кредит у розмірі 57 млн дол. компанії Kernel Group, найбільшому виробнику та експортеру соняшникової олії в Україні та великому постачальнику сільгосппродукції з Чорноморського регіону на світові ринки¹¹. Крім того, ЄБРР підтримує діяльність Astarta (одного з найбільших вертикально інтегрованих агропромислових холдингів України з площею понад 240 тис. га сільськогосподарських угідь), надавши йому дворічний кредит у розмірі 10 млн дол.¹² У 2020 р. ЄБРР співпрацював з Agrofusion Group, якій було надано кредит у розмірі 10 млн євро і яка є третім за величиною виробником томатів у Європі й експортує понад 72% своєї продукції до 45 країн світу¹³. Було також виділено 7 млн євро і українській Grain Alliance Group, яка обробляє понад 50 тис. га землі й належить шведській Claesson and Anderzen¹⁴. Протягом багатьох років ЄБРР співпрацює також з Nibulon Group, одним з провідних агропромислових концернів України. Зокрема, у 2018 р. йому було надано кредит у розмірі 50 млн дол., а у 2020 р. — до 27 млн дол.¹⁵

Найбільший інтерес для всіх інвесторів вітчизняного аграрного сектору, причому як внутрішніх, так й іноземних, становить вирощування однорічних і дворічних рослин: саме у вирощування зернових та олійних культур уже багато років поспіль вкладається понад половину всіх ПІІ (табл. 5) і, як зазначалося, понад дві третини внутрішніх інвестицій. У тваринництво ж надходить близько 20% іноземних інвестицій.

В Україні, як і в усьому світі, зростає інтерес міжнародного капіталу до інвестування в земельні ресурси. Так, у 2020 р., згідно з інформацією Land Matrix, найбільшими іноземними інвесторами на земельному ринку виступали компанії із США та Саудівської Аравії. Були присутніми також компанії з Нідерландів, Німеччини, Китаю, Кіпру, Швейцарії. Відзначалася й висока активність у сфері землекористування і агрохолдингів, які позиціонують себе як українські, але мають зарубіжну реєстрацію (і зарубіжних акціоне-

¹⁰ ЄБРР є найбільшим міжнародним фінансовим інвестором в Україні. Наразі цей банк у сукупності виділив майже 15 млрд євро на 466 проектів у країні (EBRD supports expansion of Ukraine's Fozzy Group / EBRD. — 2020. — May 21 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.ebrd.com/news/2020/ebrd-supports-expansion-of-ukraines-fozzy-group.html> (дата звернення: 05.06.2021)).

¹¹ EBRD joins working capital facility for Ukraine's Kernel Group / EBRD. — 2021. — Apr. 16 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.ebrd.com/news/2021/ebrd-joins-working-capital-facility-for-ukraines-kernel-group.html> (дата звернення: 05.06.2021).

¹² EBRD provides working capital loan to Ukraine's Astarta / EBRD. — 2020. — Oct. 05 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.ebrd.com/news/2020/ebrd-provides-working-capital-loan-to-ukraines-astarta-.html> (дата звернення: 05.06.2021).

¹³ EBRD providing €10 million loan to Ukraine's Agrofusion / EBRD. — 2020. — Sep. 04 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.ebrd.com/news/2020/ebrd-providing-10-million-loan-to-ukraines-agrofusion.html> (дата звернення: 05.06.2021).

¹⁴ EBRD supports operations of Ukraine's Grain Alliance / EBRD. — 2020. — Jul. 03 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.ebrd.com/news/2020/ukraine-supports-operations-of-ukraines-grain-alliance.html> (дата звернення: 05.06.2021).

¹⁵ EBRD supports Ukraine's Nibulon Group / EBRD. — 2020. — Jul. 24 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.ebrd.com/news/2020/ebrd-supports-ukraines-nibulon-group.html> (дата звернення: 05.06.2021).

Таблиця 5. Прямі інвестиції в Україну (інструменти участі в капіталі) у 2015—2020 рр. (млн дол.)

Види економічної діяльності	31.12.2015	31.12.2016	31.12.2017	31.12.2018	31.12.2019	31.12.2020
Усього прямих інвестицій в Україну	35 562,0	37 054,7	36 310,0	35 391,0	41 662,5	36 847,9
Сільське, лісове і рибне господарство	1 780,0	474,8	587,9	587,2	444,9	363,7
Вирощування одnorічних і дворічних культур	936,4	246,9	311,4	291,5	226,3	183,6
Вирощування багаторічних культур	35,1	16,3	19,5	20,5	15,9	15,9
Відтворення рослин	9,3	0,6	0,6	12,9	0,4	0,1
Тваринництво	750,8	155,4	157,3	194,0	98,4	78,7
Змішане сільське господарство	6,8	7,7	8,3	8,1	5,7	4,8
Допоміжна діяльність у сільському господарстві	36,1	43,2	85,9	56,2	94,9	78,4

рів). Насамперед ідеться про зареєстровані на Кіпрі МХП, Сінтал (Sintal Agriculture PLC), Укрлендфармінг та ін.

У цілому ж від 2016 р. щодо України Land Matrix надає відомості про укладання 255 земельних угод (з яких 250 — чинні) на майже 3,5 млн га сільськогосподарських угідь. Характер укладених угод передбачає купівлю з негайною оплатою, оренду, контрактне фермерство, концесію. Напрями інвестування включають виробництво біопалива, продовольчих і кормових сільгоспкультур, продукції тваринництва, нехарчової сільгосппродукції тощо. Одна угода може стосуватися кількох локацій у різних регіонах. Так, наприклад, в Україні угода № 5866¹⁶, укладена агрохолдингом «Кернел» з використанням коштів ЄБРР на оренду 63 тис. га, стосується земельних ділянок у семи селах трьох областей і включає понад 10 600 угод про оренду.

Іноземні інвестори, які, за даними Land Matrix, станом на 16 квітня 2021 р. вклали кошти в українські сільськогосподарські землі, представляли 27 країн¹⁷. З них найбільші обсяги угод були зафіксовані щодо інвесторів з Кіпру і Люксембургу. Основний напрям іноземного інвестування в сільгоспугіддя України — рослинництво (понад 90%); тваринництво представлене переважно молочним скотарством і свинарством.

Аналіз наведених на Land Matrix угод щодо землекористування за участю іноземних інвесторів свідчить, що вони укладаються за різними схема-

¹⁶ Deal # 5866 in Ukraine / Land Matrix [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://landmatrix.org/deal/5866#locations>

¹⁷ Це найбільша у світі кількість інвесторів у земельні угіддя. Для порівняння: для Гани ця цифра становить 23, Мозамбіку — 22, Румунії — 20, Ефіопії та РФ — по 18. Водночас Land Matrix наразі не фіксує подібних інвестицій у розвинуті країни.

ми: через материнську та її дочірні компанії (при цьому можливою є присутність на верхньому щаблі міжнародної фінансової установи, як правило, ЄБРР); як інвестиції від зарубіжних приватних засновників; у результаті придбання прав оренди через купівлю компанії.

У всіх випадках ідеться про акумулювання за цими договорами земель дрібних землевласників. Переважна кількість угод укладається в областях з найбільш родючими землями, локації зазвичай зосереджуються навколо великих міст. При цьому практично в усіх угодах обумовлюється здійснення експорту, а в переліку видів діяльності зазначено в основному виробництво зернових і олійних культур (насамперед, кукурудзи, соняшнику, сої, пшениці).

Необхідно також наголосити, що, згідно з інформацією Land Matrix, практично всі угоди в Україні укладаються з наданням дозволів на спеціальне використання водних ресурсів (підземних, наземних джерел, річок). Обумовлюється також використання іригаційної інфраструктури. Усе це свідчить не лише про переважаючий вплив глобального середовища на формування спеціалізації аграрного сектору України, але й про посилення негативного впливу іноземних інвестицій на структуру вітчизняного агровиробництва та ситуацію з водозабезпеченням (причому не лише в сільському господарстві, але й у країні в цілому) в контексті сучасних проявів кліматичних змін і недостатніх запасів водних ресурсів в Україні.

ЗАГРОЗИ НАРОЩУВАННЯ ПРИСУТНОСТІ ВЕЛИКОГО КАПІТАЛУ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОМУ ВИРОБНИЦТВІ З ОГЛЯДУ НА ПОГЛИБЛЕННЯ СТРУКТУРНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРУ

Очевидно, що тенденції у сфері іноземного інвестування в агровиробництво і використання земельних угідь в Україні та світі в цілому є подібними: основним напрямом вкладень є рослинництво, зокрема виробництво олійних культур (в Україні, за даними Land Matrix, ними зайнято майже 40% площ); відбуваються інтенсифікація виробництва і деградація земельних та водних ресурсів; корпорації контролюють значну кількість земель і монополізували ринки вхідних ресурсів. Це дозволяє зробити висновок, що загрози іноземного придбання чи оренди земель, ідентифіковані зарубіжними вченими на глобальному рівні, є актуальними і для України. Ураховуючи ж відсутність принципової різниці в характері діяльності великого вітчизняного та іноземного капіталу, можна стверджувати, що саме входження останнього у сферу сільськогосподарського землекористування вже провокує виникнення ряду суттєвих для сектору і національної економіки загроз.

Так, зарубіжні дослідження наслідків реалізації великих інвестиційних проектів у сільському господарстві країн, що розвиваються, довели, що прогнозовані переваги цього (у вигляді зростання зайнятості, впровадження сучасних технологій, збільшення торговельних вигід, появи нових ринків тощо) насправді не збігалися з реально отриманими країнами-реципієнтами результатами, оскільки такі інвестиції зовсім не обов'язково приводили до поліпшення соціально-економічного розвитку в приймаючій

спільності¹⁸. Згідно з даними африканських учених [5], пропонувані напрями ППІ здебільшого мають мало або і зовсім не мають нічого спільного з внутрішніми планами розвитку сільського господарства приймаючих країн, що може призвести до катастрофічних наслідків для структури сільськогосподарського виробництва і продовольчої безпеки країн-реципієнтів (особливо в періоди продовольчих криз і природних катаклізмів на тлі необмеженого експорту).

Дослідження в розрізі країн свідчать також, що рівень технологій, які передаються з ППІ, фактично зрідка дотягує до заявленого інвесторами [5]. Крім того, добре відомо, що передача власності на землю може викликати маргіналізацію дрібних фермерів і переміщення сільського населення до міст, загрожує посиленням конкуренції з місцевими підприємствами і формуванням монополії, підсилює залежність країн-реципієнтів від ТНК, а незастосування стандартів охорони праці та техніки безпеки в секторі сільськогосподарського виробництва, що практикується великими інвесторами, викликає проблеми зі здоров'ям населення¹⁹. Усе це є серйозним джерелом соціальних збурень, що дозволило дослідникам дійти висновку, що *недоліки іноземного придбання/контролю земель (foreign land acquisition — FLA) часто набагато переважають деякі позитиви цього процесу* [5].

Ряд дослідників ППІ, зокрема і пов'язаного з ними захоплення земель (так званий *land grabbing*) в Африці, встановили, що основним чинником, який мотивує надходження туди китайських інвестицій, є слабе управління [5] (про що вже йшлося). Відзначалося також, що корупція не сильно стримує ППІ й у країнах БРІКС і МІНТ. І хоча погане управління земельними ресурсами і слабкий інституційний потенціал у країнах, що розвиваються, роблять багато які з аграрних інвестиційних проектів економічно, соціально та екологічно нестійкими, більшість іноземних інвесторів ризикують, очікуючи отримати за це вищий зиск [6].

З усього цього випливає, що у світі *для великих інвестицій у земельні ресурси привабливими є країни з поганою безпекою землеволодіння, які до того ж можуть характеризуватись як корумповані, авторитарні чи із слабкими урядовими структурами, а інвестиційна стратегія ТНК значною мірою обумовлена прагненням до забезпечення продовольчої, водної та енергетичної безпеки насамперед у країнах — донорах ППІ.*

Не менш значущим є і негативний вплив FLA на стан природних ресурсів країн, що приймають інвестиції, в основному через інтенсифікацію виробництва [7]. Інтенсивне використання землі та води може призвести до їх деградації та виснаження. Ці несприятливі наслідки часто виникають через відсутність належної оцінки впливу на навколишнє природне середовище до інвестування і брак ефективної системи екологічного менеджменту під час реалізації проекту²⁰. Це створює значні ризики для інших водокористу-

¹⁸ Foreign land purchases for agriculture: what impact on sustainable development? [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/no8.pdf>

¹⁹ Там само.

²⁰ Trends and impacts of foreign investment in developing country agriculture. Evidence from case studies / FAO. — Rome, 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.fao.org/fileadmin/templates/est/INTERNATIONAL-TRADE/FDIs/Trends_publication_12_November_2012.pdf

вачів, управління ґрунтами, стану навколишнього природного середовища і довгострокової стійкості самих інвестиційних проектів [8]. У перспективі зниження продуктивності земель може спонукати іноземних інвесторів до втечі зі спустошеної ними країни і перенесення свого капіталу за межі місцевої економіки.

Особливі побоювання викликає те, що FLA відбувається в усьому світі одночасно з присвоєнням водних ресурсів. Дослідження свідчать, що це впливає на доступність води для дрібних землекористувачів, а строки контрактів (часто від 50 до 99 років) і масштабний здійснюваний унаслідок них водозабір в умовах посилення викликаних кліматичними змінами посух можуть спричинити падіння рівня ґрунтових вод і подальше загострення значущої проблеми вже в межах країни-реципієнта в цілому.

Водночас приватизація чи довгострокове користування землею подаються багатьма урядами, корпораціями, міжнародними інституціями як імператив розвитку, що дає їм виправдання для стимулювання розширення процесу FLA, незважаючи на чіткі застереження вчених стосовно його можливих наслідків. Зокрема, зарубіжні дослідники відзначають важливу роль МВФ, Світового банку, ЄБРР в активізації великого, у тому числі й іноземного, капіталу в аграрному секторі країн, що розвиваються, включаючи і Україну. Стосовно нас роблять висновок, що основною метою таких структур є забезпечення великому агробізнесу і приватним інвесторам доступу до сільськогосподарських угідь держави для формування експортоорієнтованого великомасштабного агрогосподарювання [9]. Наголошується також, що із зняттям обмежень на обсяги земельних ділянок та їх придбання юридичними особами агропромисловий бізнес зможе ще більше розширити свій доступ до землі в Україні.

У цьому зв'язку особливої актуальності набуває проблема регулювання великих інвестицій у сільське господарство, з огляду на необхідність максимізації їх позитивного впливу на розвиток агровиробництва в цілому і його структурної трансформації зокрема, для забезпечення стійкого і екологічно збалансованого функціонування всього вітчизняного агропродовольчого комплексу [10].

Міжнародними організаціями було ухвалено ряд документів стосовно відповідальних інвестицій та їх регулювання у сфері користування земельними, рибними і лісовими ресурсами²¹. В Україні інвестиції регулюються низкою законодавчих актів²², окремі положення яких відповідають пропо-

²¹ Voluntary Guidelines on the Responsible Governance of Tenure of Land, Fisheries and Forests in the Context of National Food Security / FAO. — Rome, 2012 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.fao.org/3/i2801e/i2801e.pdf>; Recommendations to enhance positive impacts of agricultural investment / Responsible agricultural investment [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://responsibleagroinvestment.org/activities/recommendations-to-enhance-positive-impacts-of-agricultural-investment/> (дата звернення: 18.05.2021); Responsible agricultural investment (RAI): Knowledge into Action Notes series / World Bank. — 2018. — Mar. 07 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/publication/responsible-agricultural-investment> (дата звернення: 18.05.2021).

²² Про інвестиційну діяльність : Закон України № 1560-ХІІ від 18.09.1991 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nrcg=1560-128>; Про захист іноземних інвестицій на Україні : Закон України № 1540а-ХІІ від 10.09.1991 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/>

зиціям міжнародних організацій. Водночас виконання викладених у загальному вигляді вимог потребує впровадження чітких нормативів, що мають бути узаконені, як і відповідальність за їх недотримання. Крім того, вітчизняні законодавчі акти не передбачають запровадження жодних обмежень стосовно великих, у тому числі й іноземних, інвестицій у сільськогосподарське землекористування, хоча ця сфера повинна розглядатись у контексті забезпечення національної безпеки країни.

Зважаючи на міжнародні рекомендації [11], з метою попередження в Україні негативних наслідків реалізації великих інвестиційних проєктів, пов'язаних з використанням земель сільськогосподарського призначення, доцільно:

- встановити на законодавчому рівні, які угоди у сфері землекористування повинні кваліфікуватись як великі;
- застосовувати до таких угод процедуру відбору;
- оцінювати відповідність угод принципам відповідальних інвестицій (викладених у згаданих міжнародних документах), а також моніторити наслідки реалізації (виходячи з унормованих критеріїв);
- визначити, що першочерговою умовою для схвалення заходу в аграрний сектор великого інвестиційного капіталу повинна бути відповідність цілей такого проєкту стратегічним планам розвитку сектору, регіону і конкретних територій розміщення виробничих підрозділів;
- передбачити можливість застосування санкцій до інвесторів, які не дотримуються принципів відповідальних інвестицій (у розрізі земельних угод, фінансових зобов'язань, дотримання чинного законодавства і угод з громадськістю тощо);
- обумовити, що право відбору і оцінки наслідків реалізації великих угод у сфері землекористування має надаватися структурам, не залежним від підрозділів, відповідальних за залучення інвестицій.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи викладене, можна зробити такі висновки.

Інвестиції в аграрний сектор є одним з ключових чинників формування спеціалізації агропродовольчого виробництва України. Направлення протягом багатьох років як внутрішніх, так і зовнішніх інвестиційних потоків у найбільш прибуткову і експортоорієнтовану складову національної економіки, якою є вирощування зернових і олійних культур, призвело до критичної деформації виробничої структури, справило вирішальний вплив на закріплення і поглиблення сировинної гіперспеціалізації України.

В Україні, як і в усьому світі, наслідками входження в аграрний сектор великого капіталу (у тому числі несільськогосподарського та іноземного)

show/1540%D0%B0-12#Text; Про режим іноземного інвестування : Закон України № 93/96-ВР від 19.03.1996 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80#Text>; Про державно-приватне партнерство : Закон України № 2404-VI від 01.07.2010 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text>; Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні : Закон України № 1116-IX від 17.12.2020 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text>

стали інтенсифікація сільгоспвиробництва, деградація земельних і водних ресурсів, тотальний контроль значної кількості українських земель з боку корпоративного аграрного бізнесу і монополізація ним ринків вхідних ресурсів агровиробництва.

Усе це дає підстави стверджувати, що вітчизняний аграрний сектор і суспільство в цілому наражаються на характерні для країн, що розвиваються, ризики, пов'язані з реалізацією великих інвестиційних проєктів у сфері агровиробництва і землекористування. З метою попередження негативних наслідків цього процесу варто насамперед встановити на законодавчому рівні, які угоди у сфері землекористування повинні кваліфікуватись як великі й, згідно з міжнародними рекомендаціями, застосовувати до них процедури відбору і оцінки результатів їх виконання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Шубравська О.В. Транснаціоналізація аграрного сектору економіки: основні характеристики процесу // Економіка України. — 2019. — № 6. — С. 39—53 (doi: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2019.06.039>).
2. Шубравська О.В. Спеціалізація агропродовольчого експорту України: тенденції, драйвери, перспективи // Економіка України. — 2021. — № 4. — С. 51—67 (doi: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.04.051>).
3. Luyt I., Santos N., Carita A. Emerging investment trends in primary agriculture / FAO UN. — Rome, 2013. — 200 p.
4. Crescenzi R., Di Cataldo M., Giua M. FDI inflows in Europe: Does investment promotion work? // Journal of International Economics. — 2021. — Jun. 01 (doi: <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2021.103497>).
5. Asongu S.A., Nguena C.L. Equitable and Sustainable Development of Foreign Land Acquisitions: Lessons, Policies and Implications // In-Country Determinants and Implication of Foreign Land Acquisitions. — 2014. — No. 12. — P. 1—20 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://mpr.ub.uni-muenchen.de/66598/1/MPRA_paper_66598.pdf
6. Jiang X., Chen Y. The Potential of Absorbing Foreign Agricultural Investment to Improve Food Security in Developing Countries // Sustainability. — 2020. — No. 12 (6), 2481 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/6/2481/html> (doi: <https://doi.org/10.3390/su12062481>).
7. Borghesi S., Giovannetti G., Iannucci G., Russu P. The Dynamics of Foreign Direct Investments in Land and Pollution Accumulation // Environmental and Resource Economics. — 2019. — No. 72 (2). — P. 135—154 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://www.researchgate.net/publication/325766160_The_Dynamics_of_Foreign_Direct_Investments_in_Land_and_Pollution_Accumulation (doi: <https://doi.org/10.1007/s10640-018-0263-7>).
8. Santangelo G. The Impact of FDI in Land in Agriculture in Developing Countries on Host Country Food Security // Journal of World Business. — 2018. — Vol. 53 (1). — P. 75—84 (doi: <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2017.07.006>).
9. Mousseau F., Currier A., Fraser E., Green J. Driving dispossession the global push to «unlock the economic potential of land» / The Oakland Institute, 2020. — 41 p. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://www.oaklandinstitute.org/sites/oaklandinstitute.org/files/driving-dispossession.pdf>
10. Karlsson J. Challenges and opportunities of foreign investment in developing country agriculture for sustainable development / FAO, 2014. — 14 p. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.fao.org/3/i4074e/i4074e.pdf>
11. Songwe V., Deininger K. Foreign Investment in Agricultural Production: Opportunities and Challenges / World Bank // Agricultural and Rural Development Notes. — 2009. — No. 45 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/9501>

Стаття надійшла 18.06.2021

REFERENCES

1. Shubravska O. Transnationalization of the agrarian sector: Key features of the process. *Economy of Ukraine*, 2019, No. 6, pp. 39-53 (doi: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2019.06.039>) [in Ukrainian].
2. Shubravska O. Specialization of the agri-food export of Ukraine: Trends, drivers, prospects. *Economy of Ukraine*, 2021, No. 4, pp. 51-67 (doi: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2021.04.051>) [in Ukrainian].
3. Luyt I., Santos N., Carita A. Emerging investment trends in primary agriculture. FAO UN, Rome, 2013.
4. Crescenzi R., Di Cataldo M., Giua M. FDI inflows in Europe: Does investment promotion work? *Journal of International Economics*, June 1, 2021 (doi: <https://doi.org/10.1016/j.jinteco.2021.103497>).
5. Asongu S.A., Nguena C.L. Equitable and Sustainable Development of Foreign Land Acquisitions: Lessons, Policies and Implications. *In-Country Determinants and Implication of Foreign Land Acquisitions*, 2014, No. 12, pp. 1-20, available at: https://mpira.ub.uni-muenchen.de/66598/1/MPRA_paper_66598.pdf
6. Jiang X., Chen Y. The Potential of Absorbing Foreign Agricultural Investment to Improve Food Security in Developing Countries. *Sustainability*, 2020, No. 12 (6), 2481, available at: <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/6/2481/htm> (doi: <https://doi.org/10.3390/su12062481>).
7. Borghesi S., Giovannetti G., Iannucci G., Russu P. The Dynamics of Foreign Direct Investments in Land and Pollution Accumulation. *Environmental and Resource Economics*, 2019, No. 72 (2), pp. 135–154, available at: https://www.researchgate.net/publication/325766160_The_Dynamics_of_Foreign_Direct_Investments_in_Land_and_Pollution_Accumulation (doi: <https://doi.org/10.1007/s10640-018-0263-7>).
8. Santangelo G. The Impact of FDI in Land in Agriculture in Developing Countries on Host Country Food Security. *Journal of World Business*, 2018, Vol. 53 (1), pp. 75–84 (doi: <https://doi.org/10.1016/j.jwb.2017.07.006>).
9. Mousseau F., Currier A., Fraser E., Green J. Driving Dispossession: The Global Push to “Unlock the Economic Potential of Land”. The Oakland Institute, 2020, available at: <https://www.oaklandinstitute.org/sites/oaklandinstitute.org/files/driving-dispossession.pdf>
10. Karlsson J. Challenges and opportunities of foreign investment in developing country agriculture for sustainable development. FAO, 2014, available at: <http://www.fao.org/3/i4074e/i4074e.pdf>
11. Songwe V., Deininger K. Foreign Investment in Agricultural Production: Opportunities and Challenges. *Agricultural and Rural Development Notes*, World Bank, 2009, No. 45, available at: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/9501>

Received on June 18, 2021

Olena Shubravska, Dr. Sci. (Econ.), Professor,
Head of the Department of the Forms and Methods of Management
in the Agro-Food Complex

Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panasa Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

Kateryna Prokopenko, PhD (Econ.), Senior Researcher,
Senior Researcher of the Department of the Forms and Methods of Management
in the Agro-Food Complex

Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine
26, Panasa Myrnoho St., Kyiv, 01011, Ukraine

FORMATION OF AGRO-FOOD SPECIALIZATION OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF MODERN INVESTMENT PROCESSES

The influence of global food demand has become the main driver of the formation of specialization of the agro-food complex of Ukraine. Increasing the production and export of grain and oilseed crops has allowed farmers to improve their financial situation and create a basis for recovery processes. The deepening of such specialization intensified with the advent of large capital in agriculture, including non-agricultural and foreign.

Over a long period of time, there has been an intensive increase in capital investment in agriculture, which has become one of the important factors in creating the basis for the formation of large farms with a significant bank of land and updated material and technical resources. Foreign investment also grew. It was carried out mainly by companies owned by foreign residents and those controlled by foreign companies resident in Ukraine and, in fact, are Ukrainian capital previously withdrawn from the country, as well as international financial institutions. Currently, the greatest interest for foreign and domestic investors in the domestic agricultural sector is financing the production of grain and oilseed crops with more than half of all FDI and more than two thirds of domestic investment.

Data from the Land Matrix, an independent land monitoring initiative, show a broad presence in Ukraine's agricultural land use of both foreign capital and capital that positions itself as Ukrainian but has foreign registration. The most typical schemes of land use agreements are also highlighted. Emphasis is placed on the inclusion in the agreements of requirements for the issuance of permits for special use of water resources and the use of irrigation infrastructure, which poses threats to water degradation.

The consequences of increasing the presence of large capital in agricultural land use are revealed. Emphasis is placed on the need to regulate large investments in agriculture to ensure sustainable, structurally balanced and ecologically balanced functioning of the domestic agro-food complex.

Keywords: *agriculture; capital investments; foreign investments; structure of agricultural production and export.*